

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378:305-057.875-053.6

М. І. ВОРОВКА

кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

УТОЧНЕННЯ КАТЕГОРІЇ “СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ” У КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОЗВІДКИ

У статті уточнено сутність поняття “студентська молодь” у контексті історико-педагогічної розвідки науковців радянського та пострадянського часу, а також розглянуто погляди науковців щодо категорії студентства як самостійної групи молоді. З’ясовано, що студентська молодь – це специфічна соціальна група молоді, яка здобуває освіту у вищій школі в процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання професійних та культурно-етичних завдань переважно інтелектуального й управлінського характеру.

Ключові слова: студентська молодь, студентство, радянське студентство.

Студентство є найважливішим джерелом відтворення інтелігенції, помітним суб’єктом не лише економічного та культурного, а й соціально-політичного життя нашої країни. Як молода соціально-демографічна група, студентство відкрите до суспільних новацій, знаходиться в постійному внутрішньому пошуку, в процесі якого формуються світогляд, духовні, політичні та інші переконання, цілі, інтереси, мотивації, життєві пріоритети. Посідаючи між молодшою та старшою віковими категоріями населення, ця соціальна група усвідомлено й стрімко адаптується до інновацій, гостро відчуває зміни, що відбуваються в житті суспільства.

Під час навчання у вищих навчальних закладах відбувається інтенсивний процес формування особистісної культури, який сьогодні розглядається лише як надбудова над процесом становлення фахівця. Тому теоретичний і практичний інтерес являє історичний досвід вищої школи радянських часів, у якій, незважаючи на всі її недоліки, створена досить ефективна та дієва система формування особистісної культури учасників навчально-виховного процесу. А отже, є необхідність визначитися із понятійним апаратом такого історико-педагогічного дослідження.

Мета статті полягає в уточненні категорії “студентська молодь” у контексті історико-педагогічної розвідки.

Активний розвиток педагогічних, психологічних та соціологічних досліджень студентства розпочався у 60-х рр. ХХ ст., адже до середини минулого століття в психолого-педагогічних науках вважалося, що людина після досягнення зрілості (від 20 років) перебуває в стані “психічної закам’янілості” й перестає бути здатною до навчання [7, с. 114]. Розвиток

цих досліджень був зумовлений курсом радянського керівництва на формування “нової історичної спільності людей – радянського народу”, у якому молодь розглядалася як об’єкт комуністичного виховання.

З трибун партійних і комсомольських з’їздів, злетів, пленумів радянське студентство проголошувалося командним складом народного господарства, резервом, що поповнює лави діячів науки, техніки й культури. Студентам, наголошував заступник міністру вищої і середньої спеціальної освіти УРСР Л. Чередниченко, належить головна роль в організації матеріального виробництва, у розвитку науки, техніки і культури, адже ступінь економічного і культурного розвитку будь-якого народу значною мірою визначається наявністю кваліфікованих кадрів і рівнем їх теоретичної і практичної підготовки [17, арк. 4].

Функцією молодіжного віку вважалося засвоєння норм і цінностей, які панують у суспільстві. Це відбивалося у змісті наукових досліджень з проблем молоді, у яких чільним є питання про соціалістичні ідеали молодого покоління, його вірність “революційним традиціям батьків”. Щодо особливостей молодості як вікового циклу, то вони трактувалися як форми девіантної поведінки (наприклад, молодіжна субкультура й молодіжні рухи). Інтерес до молодіжної проблематики з боку держави був зумовлений потребою утримати молоде покоління в межах наслідування соціалістичних ідеалів попередніх поколінь, збереження принципу наступності поколінь. Такі дослідження віталися ще й тому, що ідеологічною надзадачею був пошук шляхів запобігання у Радянському Союзі студентських заколотів, подібних тим, що відбувалися на Заході [13, с. 122–123].

Серед зростаючого з 60-х рр. ХХ ст. кола наукових досліджень студентства можна вказати на низку праць В. Арбеніної, А. Андрющенка, А. Алексюка, Н. Зязюна, Б. Коротієва, Н. Ничкало, М. Руткевича, Ж. Тощенко та ін.

Незважаючи на досить інтенсивні міждисциплінарні розвідки, у суспільних науках на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення студентства, його місця в соціальній структурі суспільства, в специфіці цієї групи молоді і навіть у визначенні його соціального статусу.

Проте більшість дослідників цього питання визначають його як соціальну групу молоді приблизно одного віку і однакового рівня освіти, основним завданням якої є підготовка до високкваліфікованої праці у сфері матеріального й духовного виробництва. Ця підготовка виступає для цієї категорії головним і здебільшого єдиним заняттям. Студентству властиві специфічні умови життя, праці, побуту, особлива суспільна поведінка тощо.

Намагаючись визначити місце студентства у структурі суспільства, радянські дослідники здебільшого акцентували значущість будь-якого одного аспекту – соціально-функціонального, суспільно-професійного, демографічного тощо. Так, на думку В. Лисовського, студентська молодь є важливою соціально-демографічною групою в структурі населення країни, що виступає помітним суб’єктом соціальних змін та має значний іннова-

ційний потенціал. Основна задача студентства – не безпосередня участь у процесі суспільного виробництва, а підготовка до висококваліфікованої праці у сфері матеріального і духовного виробництва [9, с. 30]. Як соціально-демографічна група, зазначали О. Якуба та І. Кон, студентство водночас відноситься до молоді та до інтелігенції [6, с. 7].

Соціально-професійна група людей молодого покоління – студентська молодь, на думку О. Ларміна, готується до виконання у суспільстві соціальних функцій та характеризується спільністю побуту, ціннісних орієнтацій і способу життя [18, с. 96]. Ця група, додає Т. Іщенко, об'єднує молодь приблизно одного віку і освітнього рівня – представників усіх класів, соціальних груп та верств населення [5]. Провідною підставою відокремлення студентства у специфічну соціальну групу, на думку Л. Смолякова, є основний зміст його діяльності – навчання [15, с. 19]. Як диференційована соціальна група, вказував О. Семашко, студентство має всі необхідні для виокремлення ознаки: виконання певних функцій у суспільстві, об'єктивність існування, однозначна детермінованість поведінки членів груп, певна цілісність і самостійність відносно інших соціальних груп, специфічні соціально-психологічні риси й системи цінностей. Студентство, як і молодь загалом, знаходиться в процесі соціалізації, має свій соціальний вік і відповідно до потреб часу виступає творцем нової соціальної та культурної реальності [12, с. 135].

Б. Рубін та Ю. Колесніков акцентували, що студентство як мобільна соціальна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання високих професійних і соціальних ролей у матеріальному й духовному виробництві, акумулює різного ступеня особливі риси та властивості всіх соціальних груп суспільства. У цьому сенсі виш виступає “інтегратором” цих властивостей і рис, тому процес формування особистості у виші “повернутий” у бік соціальної системи загалом [10, с. 38]. Від інших соціальних груп, як вказувала Л. Рубіна, студентство відрізняється формами організації життєдіяльності, “локалізацією” способу життя в стінах ВНЗ, студентської групи, гуртожитку; найважливішою специфічною рисою студентства є навчальна діяльність [11, с. 20]. До складу студентства, як акцентував Ф. Філіппов, входить частина учнівської молоді, що набуває освіти в вищій школі стаціонарно і для якої навчання у виші є основним видом діяльності [16, с. 85].

Саме такий узагальнювальний підхід є більш ґрунтовним і дає змогу комплексно підійти до визначення цієї особливої соціальної групи, що водночас як пасивний об'єкт соціального піклування та активний суб'єкт соціальної дії виступає інтелектуальним і культурним авангардом молодіжної частини суспільства. Ми поділяємо думку С. Савченко, що вбачає соціальну функцію студентства в підготовці до виконання особливих професійних та культурно-етичних задач переважно інтелектуального й управлінського характеру, що зумовлено необхідністю відтворення соціальної структури суспільства та диференційованою підготовкою фахівців відпові-

дно до суспільних потреб. Процес соціалізації студентства впливає не лише на систему вищої освіти, а й опосередковано – на розвиток усього суспільства [4, с. 84].

Оскільки внаслідок відміни вікового цензу для вступу на будь-яку форму навчання, що існував у радянські часи, середній вік сучасного студентства збільшився, використання поняття “студентська молодь” є обґрунтованим. Виходимо з того, що нижня межа віку студентів визначається наявністю атестату про середню освіту, а верхня – традиційно не виходить за межі 30-річчя.

Історично-педагогічне розуміння поняття “студентська молодь” ускладнюється мінливістю правових підходів до визначення студентства як суспільної групи. У радянському освітньому законодавстві, наприклад у Постанові “Про затвердження положення про вищі навчальні заклади СРСР” № 64, до вищих навчальних закладів віднесено університети, академії, інститути, заводи-втузи тощо [8, с. 46]. Поняття “студенти” у Постанові, так само як і Законі УРСР “Про народну освіту” (1974 р.) вживали лише стосовно тих, хто навчався саме в цих закладах, тоді як до тих, хто навчався в середніх спеціальних навчальних закладах використовували поняття “учні” [8, с. 46–55; 4, с. 36–42]. Цей підхід відбився в офіційній радянській статистиці, хоча в буденній мові та педагогічних дослідженнях існувала термінологічна різноманітність.

В українських словникових виданнях, наприклад в академічному одинадцятитомному “Словнику української мови”, поняття “студент” визначається ширше, охоплюючи також і тих, хто навчається в середньому спеціальному навчальному закладі [14, с. 799; 2, с. 1406]. З прийняттям у 1991 р. в Україні Закону “Про освіту” середні спеціальні навчальні заклади увійшли в систему вищої освіти як ВНЗ I–II рівнів акредитації та їх учні офіційно отримали статус студентів, що відбилося в редакції закону від 1996 р. [3].

Отже, студентська молодь – це специфічна соціальна група молоді, яка здобуває освіту у вищій школі у процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання соціально-виробничих, соціально-побутових та професійних задач переважно інтелектуального й управлінського характеру, що відповідають проблемам суспільства та сприяють відтворенню його соціальної структури. В контексті історико-педагогічного дослідження, що охоплює радянську й пострадянську добу – це частина молоді, що навчається у вищих навчальних закладах, а саме – інститутах, університетах, академіях (до 1996 р.), або у вищих навчальних закладах III–IV рівню акредитації (після 1996 р.).

Принагідно зазначимо, що оскільки організація діяльності вищої школи всього Радянського Союзу мали внаслідок централізації управління нею досить уніфікований характер (однакові завдання, навчальні програми та навантаження, ідентичні зміст і форми навчальної та позанавчальної діяльності студентів тощо), то припустимою є екстраполяція результатів досліджень радянського студентства загалом на студентську молодь УРСР [1, с. 273].

Висновки. Отже, історико-педагогічні дослідження студентської молоді, що охоплюють радянський та пострадянський час, обмежені тією групою учнівської молоді, що навчалася до 1996 р. у вищих навчальних закладах (інститутах, університетах, академіях) та навчається, починаючи з вказаного року у навчальних закладах III–IV рівнів акредитації.

Студентська молодь – це специфічна соціальна група молоді, яка здобуває освіту у вищій школі в процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання професійних і культурно-етичних завдань переважно інтелектуального й управлінського характеру.

Список використаної літератури

1. Бадер А. В. Повсякденне життя студентства УРСР в середині 1950-х – середині 1980-х рр. у радянській та сучасній українській історіографії / А. В. Бадер // Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 50. – С. 271–277.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Закон України “Про внесення змін і доповнень до закону УРСР “Про освіту” [Електронний ресурс] // Голос України. – 1996. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/100/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Закон УРСР “Про народну освіту” від 28.07.1974 р. // Основні документи про школу / сост. Е. С. Березняк. – Київ : Радянська школа, 1982. – С. 31–47.
5. Ищенко Т. В. Место студенчества в социальной структуре общества / Т. В. Ищенко. – Томск, 1970. – 243 с.
6. Коммунистические идеалы и становление личности студента / [Е. А. Якуба, А. И. Бурдина, И. Д. Ковалева и др.] – Харьков : Вища школа, 1977. – 203 с.
7. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2005. – 486 с.
8. Об утверждении положения о высших учебных заведениях СССР. Постановление Совета Министров СССР от 22 января 1969 г. № 64 (Собрание постановлений Правительства СССР, 1969, № 4, ст. 24) [Электронный ресурс] // Высшая школа / под ред. Е. И. Войленко // Сб. основных постановлений, приказов и инструкций : в 2 ч. – Москва : Высшая школа, 1978. – Ч. 1. – С. 46–55. – Режим доступа: <http://bestpravo.ru/sssrgn-zakony/f4n.htm>.
9. Образ жизни современного студента: Социологическое исследование / отв. ред. В. Т. Лисовский. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1981 – 206 с.
10. Рубин Б. Г. Студент глазами социолога (социологические проблемы воспроизводства рабочей силы высшей квалификации) : научное издание / Б. Г. Рубин, Ю. С. Колесников ; ред., авт. предисл. Ю. А. Жданов. – Ростов на Дону : Изд-во Ростов. ун-та, 1968. – 277 с.
11. Рубина Л. Я. Советское студенчество: социол. очерк / Л. Я. Рубина. – Москва, 1981. – 163 с.
12. Семашко О. М. Художественные потребности и их развитие у молодежи: опыт социально-эстетического изучения художественных потребностей студентов / А. Н. Семашко. – Киев : Вища школа, 1977. – 159 с.
13. Семенова В. В. Социология молодежи / В. В. Семенова // Социология в России / под ред. В. А. Ядова. – Москва : Изд-во ин-та социол. РАН, 1998. – С. 117–134.
14. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. С. Назарова та ін. – Київ : Наук. думка, 1978. – Т. 9. – 916 с.
15. Смоляков Л. Я. Молодь у соціальній структурі радянського суспільства / Л. Я. Смоляков. – Київ : Знання, 1978. – 50 с.

16. Филиппов Ф. Р. Советское студенчество как общественная группа / Ф. Р. Филиппов // Изменение социальной структуры социалистического общества. – Москва : ИСИ АН СССР, 1976. – С. 65–85.

17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), фонд 7, опис 20, справа 504.

18. Эстетическое развитие и воспитание молодежи / под ред. О. В. Лармина. – Москва : Изд-во МГУ, 1978. – 325 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016.

Воровка М. И. Уточнение категории “студенческая молодежь” в контексте историко-педагогических исследований

В статье уточнена сущность понятия “студенческая молодежь” в контексте историко-педагогических исследований ученых советского и постсоветского времени, а также рассмотрены взгляды ученых на категории студенчества, как самостоятельной группы молодежи. Определено, что советская молодежь – это специфическая социальная группа молодежи, которая получает образование в высшей школе в процессе стационарного обучения, определяющей социальной функцией которой является подготовка к выполнению профессиональных и культурно-этических заданий преимущественно интеллектуального и управленческого характера.

Ключевые слова: студенческая молодежь, студенчество, советское студенчество.

Vorovka M. An Elaboration of Category of “Student Youth” in Context of Researches in Historical Pedagogy

The students as a social group is an overriding source of intellectuals' reproduction, they are taking part not only in economic and cultural life of the society, but also in socio-political life of the state.

The main objective of the students is not a direct participation in the process of public production, but education and preparation to the highly skilled labour in production of goods and services.

As a young socio-demographic group, the students are open to social changes and innovations, forming their worldview, beliefs, aims, interests, motivation and life priorities in the process of inner search.

In this article the author elaborates the meaning of the “student youth” concept, in the context of researches in the history of pedagogics conducted by soviet and post-soviet scientists. The part of the paper is devoted to different scientific approaches to the student youth as an independent social group.

The student youth is a specific social group of youth, which studies in universities, academies, colleges, seminaries, institutes of technology and other higher education institutions. The main social function of the group is preparation to the professional life, to run the job mainly in the intellectual and management fields.

Key words: students, youth, student youth, soviet students.